

לפרצופו של הספר העברי

מאת מרדכי נרקיס

פסה תהא נקייא; למשל: דפוסי פולין לפני מלחמת העולם הראשונה, ואני מתכוון בעיקר לדפוס קרקא. והגדילו לעשות אלה שהדפיסו בגרמניה, בליפסיאה ובברלין, כגון הוצאת שטיבל ובזמן מאוחר יותר — הוצאת שוקן.

בארץ התעורר העניין לצורתו החיצונית של הספר מיום שנכנס 'מוסד ביאליק' לשוק הספרים כמו"ל, בעוד שהוצאת שוקן שעברה לארץ המשיכה כאן במסורתה הברלינאית, ושתי הוצאות אלה הן שהשפיעו על המו"לים האחרים שישביחו דרכי ההדפסה שלהם. יצויין, למשל, שהמעטפה האמנותית, שאינה אלא לבוש חיצוני לספר ושלט לדמותו, ושהיתה עכשיו לשיגרה, לא באה אלא בהשפעתו של מוסד ביאליק, שהיה המת-היל בדבר לפני כמה שנים.

אף על פי כן פרשה זו עודנה שדה הפקר בתחומי הספר ופסלתן של צורות מתרבה בהם, הואיל ואין יד שתדריך את המו"לים ואין עינו של מבקר מפקחת על מעשיהם, משבחת בזמן שהם ראויים לשבח ומגנה בזמן שהם ראויים לגנאי.

אשתדל איפוא בכאן להעריך את הספר העברי כמו-צר מבחינת התפקיד שבו, מראהו והנוי שבצורתו החיצונית, ולא אשעה אל תוכנו. בין שיש לי עניין בו ובין שאין לי עניין בו.

לא בחרתי בספרים מיוחדים. לקחתי את הספרים העומדים על שולחני ורצוני לתאר אותם ולנתחם ולהעריך דמותם.

ואתחיל בשלוש אנציקלופדיות היוצאות לאור באר-צנו:

האנציקלופדיה העברית. כללית, יהודית וארצי-ראלית (כרכים א-ג). חברה להוצאת אנציקלופדיות בע"מ, ירושלים ותל-אביב. הגודל 220/300 מ"מ. הדפוס: 'מסדה', רמת-גן.

אנציקלופדיה מקראית. אוצר הידיעות על המקרא ותקופתו (כרך ראשון). הוצאת מוסד ביאליק ירו-

הביקורת העברית עוסקת בעיקרו של הספר, בתוכנו. הספר כיצירה חמרית של צורה, המצטרפת מגורמים של נייר, אות, חרת (צבע-הדפוס), מודפס וחלק, פצי-הדף, שוליו, שער, כריכתו, מעטפתו וכיוצא בהם אי-גם מעניינו של המבקר. לרוב פוטר הוא את הדבר בכמה מלים כלליות וסתמיות שאינן מחייבות, כגון: "הספר נדפס בהידור רב" וכדומה. ואף על פי כן הלוא היו ימים שהקפיד היהודי על נוי ספריו:

"וכבר היה משלימות האומה, כי תמיד חשובי עשי-ריה בכל דור ישתדלו בכתיבת הקובצים היפים — לפי שההבטה והעיון בצורות הנאות והפיתוחים וה-ציורים היפים ממה שירחיב הנפש ויורז אותה ויחזק כחותיה — ומוזה הצד הוא מותר לעשות הפיתוחים והציורים — כי הנפש תלאה, ותיעכר המחשבה בה תמיד לעיין בדברים הכעורים — שיהיה העיון בספרים: שתטה הכתיבה בהם אל הגסות והעובי, מאשר תטה אל הדקות, לפי שהכתיבה הגסה יישאר רשמה בחוש המשותף והדמיון, גם כן יותר מהדקה, וגם כי בעת הזקנה יחשכו הרואות ולא יצרך להיעתק מספר אל ספר. ולזה היה ממנהג הראשונים כולם לכתוב הספרים האלה בכתיבה הגסה..." דברים אלה כתב מדקדק עברי מספרד פרופיאיט דוראן בספרו 'מעשה אפוד' בשנת קס"ג — 1403, בימים שהם נכתב הספר בכתב-יד, ורק 'חשובי העשירים' יכלו להזמין לעצמם ספרים ול"השתדל בכתיבת הקובצים היפים" — כדי להשאילם לאחרים ולהיות "עושי צדקה בכל צר".

מסורת-ספר זו מטילה אחריות בפני העבר ומח-ייבת את ההמשך. אבל אנו לא עשינו דבר לאות המרו-בעת העברית. אמנם בימי הדפוס הראשונים היו המ-חוקקים היהודים מהוקקים ממש והכינו אותיותיהם בעצם ידיהם, אבל משרבו "בעלי בתי-הדפוס" זכו ומלאכתם נעשתה בידי זרים, וצביונה של אות-הד-פוס העברית התרחק מכל הנוגע לנו.

אמנם כמה הוצאות עבריות בגולה שהתחילו מד-פיסות חיבוריהן בארצות הוץ השגיוחו לפחות שההד-

שלים. הגודל 210/275 מ"מ. הדפסה: בהשגחת הוצאת הספרים של הסוכנות היהודית לארץ-ישראל. אל. הטכסט: בדפוס השלוח, ירושלים. הלוחות: בדפוס גולדברג, ירושלים. המפה הגיאולוגית: בדפוס מחלקת המדידות של ממשלת ישראל, תל-אביב. לוח הארבה: בדפוס ליטו-אופסט 'זיו' ירושלים. השער: גב-הכריכה, הסמל והמעטפת — פראנציסקה ברוך, ירושלים. עורכי התמונות: מי-כאל אביריונה, פנואל כהנא, ציור ומיפוי: נחמן אביגד; תצורה ומלאכת הספר: משה שפיצר.

אנציקלופדיה תלמודית (כרכים א-ג). הוצאת אנציקלופדיה תלמודית, ירושלים. נסדר בדפוס 'ספר' ונדפס מאמהות בדפוס לידור, שניהם בתל-אביב. 190/265 מ"מ.

מתכננו של ספר אנציקלופדי, במובן המירשם, התצורה — מעצב את דמותו של הספר, מסייע לקביעת פרצופו הרוחני. דמות זו נקבעת בזכרון המשתמש באנציקלופדיה, ונעשית למענו מטבע. ואם בספר רגיל אין המירשם, הדמות החומרית עיקר, הרי באנציקלופדיה — הם מזדהים עם תוכן הספר ונעשים חלק בלתי נפרד ממנו.

מרגע שקבע דידרו את צורת האנציקלופדיה — היתה הצורה קשורה בתוכנו של הספר ומותנית בתפיסה שתפס הדור את תפקיד הספר. בן דורנו לא יקבל עוד צורה גמלונית זו, שאינה ניתנת לטלטול בקלות, ואולם לשעתה היתה האנציקלופדיה דבר גדול מאוד, ענקי, גיא — אפילו מטיל אימה וכבוד, ומכאן צורתה. ואמנם במהדורתה השנייה, משהתרגלו אליה וניטל ממנה המופלא שבחידושה, נצטמצמה גם צורתה החיצונית.

בימינו תפקידה של אנציקלופדיה להיות לנו ספר-שימוש, ספר עוזר ומסייע; ולא להטיל עלינו יראת הכבוד באה. רצוננו שתהא לנו רב וחבר, שאנו נזקקים להם בכל שעה. לפיכך תביעתנו היא שתהא נוחה לטלטול ולשימוש, שתהא קלה לעיון במלות-הערך שבה ובסדר הטכסט ובהערות ובמראי-מקומות וב-לועזים; בתמונות וברישומים ובמפות ובנספחים וכ-יוצא באלו.

שלוש אנציקלופדיות לפנינו. שתים — המקראית והתלמודית — נועדו בעיקר לשמש תלמידי-חכמים. השלישית — העברית — יפה לכלל הציבור, לנוער ול-עם. ואם תביעתנו מכל אנציקלופדיה שתהא נוחה לשי-

מוש ולטלטול, הרי עיקר כוונתנו לצורתה של העבר-רית'. לצערי, אין ממדיה של זו נוחים כל עיקרם. יודע אני שיביאו טענה כנגדי את האנציקלופדיה האיטלקית. ששימשה אמת-מידה לעברית. אבל היא הנותנת, יוצא-רי האיטלקית היו בנים למפלגה ידועה, שתכונותיה הובעו בכל מעשי ידיה. יש 'סגנון-מוסוליני' בבנייה האיטלקית כשם שיש 'סגנון-מוסוליני' בספר האיטלקי. ולא היה שום צורך שהעברית תיגרר אחרי טעם הפא-זיום ודרכי עיצובה.

יד מטפחת ואוהבת, והיודעת תפקידו של הספר שלפניה ודרכי השימוש בו, ניכרת רק באחת משלוש האנציקלופדיות שמנינו, וכוונתי לזו המקראית. אכן החל מדף המעטפת על בחירת הצבעים שלה, פני הבד לכריכה, הכריכה גופה, הטביעה, בחירת האותיות השונות, הכתב השונה, חלוקת השטח של הדף, הקלישאות המיושבות בדף, הפגינאציה, הלוחות, המפות והטבלאות — בכל כאשר לכל רואים אנו טעמו הטוב של ד"ר משה שפיצר ונצטרף לו גם דפוס שעשה מלאכתו אמונה ויצאה האנציקלופדיה מתחת ידיהם יצירה טיפוגראפית מושלמת ונאה והולמת את דור התהיה בארץ.

אוויר של תרבות בספר זה ונעים לעלעל בו ולק-רוא. אולי קצת חיוורת ההדפסה מחמת חרתה האפ-רה; אמנם אחידה — אך אפורה מדי. דבר זה בולט במיוחד בעמודים הניצבים מול לוחות. הללו נדפסו על גבי נייר כרומו מבריק מאוד וצבעם השחור וה-הדפסה ראויים לציון מיוחד. המפה הגיאולוגית חופה יפה את שטחי הצבעים מתוך התאמה גמורה לרגיסטר. והרי זה הישג נאה לבית הדפוס במחלקת המדידות של הממשלה. ולוח-הארבה אף על פי שנדפס באמצעים פרימיטיביים למדי — באופסט שהוא רק מעין-האופ-סט — צלילו נעים. מכאן ומכאן ישנם עמודים המעור-בים שרטוטים קצת יוצאי דופן, אך ברוב הפעמים שמר המתכנן על הצורה הגראפית-טיפוגראפית הנ-אה, ויש בכרך זה עמודים ועמודי-אל-עמוד שסדריהם הם על טהרת הטיפוגראפיה המשוכללת.

הכריכה כולה בד בגוון אמוץ ובו טביעת זהב. הס-מל שעל גבי האגף העליון ואף במעטפת המתאר כלי בית המקדש ברוח קרקרי-הזוכית המוזהבת ביניהן — Fondi d'Oro — אינו מתקבל כל כך, ובתור-תעודה היסטורית אינו מתאים למציאות הארכיאולו-גית; וכבר השתמש מוסד ביאליק בסמל זה בשביל ה'מגילות הגנוזות'. מחמת הגיבוב שבסמליו, הריהו פוסק מהיות סמל והופך תמונה.

האלה ענת

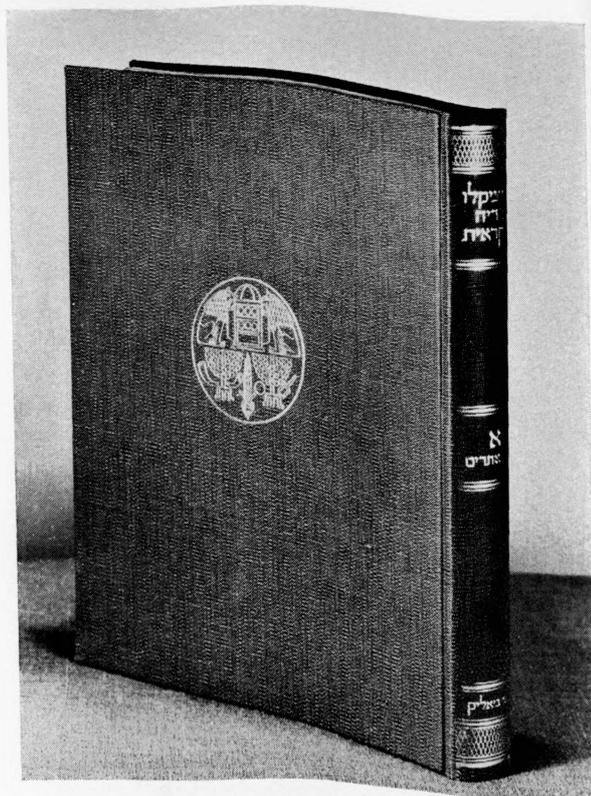
שידי עלילה כנעניים מתקופת האבות

מאת

משה דוד קאסוטו

מוסד ביאליק בהשתתפות ועד הלשון העברית

אריה ל שטראוס

שעות ודור
שירים

למעלה מימין : מראה הכריכה של אנציקלופדיה מקראית ; משמאל : המעטפת לספר 'האלה ענת' למ. ד. קאסוטו (ציור עלי יערי) ; למטה מימין : מראה הכריכה לספר 'שעות ודור' לא. ל. שטראוס (ציור עמנואל גראו) ; משמאל : מעטפת אנציקלופדיה תלמודית (במקור הדפסה שחורה על גבי רקע צהוב ; ציור עלי יערי)

ברוך עשתה נסיון נכבד לעצב דמות לאות העברית. ולא היה לה מוצא אחר, לפי שעה לפחות, אלא להחזיר את האות לאחור, ולבחור בנוי שידי מהוקקים יהיו דים טיפחיה עם ראשיתה של מלאכת הדפוס; להחזיר עטרה לישנה. מכאן נפתחת דרך תשובה אל המקורות היהודיים ומכאן — פתח לכתב שיהא באמת נאה לדור רנו. אולם, לצערי, הדפסת הספר אינה אחידה, הנייר, שמחמת תנאי הזמן, אינו משובח והוא שקוף — חסרון שאין מפלט ממנו. לא תמיד נדפסו האותיות בשלימות. תן, יש דפים והאות מרפרפת, נוגעת ואינה נוגעת בעמוד. והתוצאה היא: דף שאין אותיותיו שחורות — והדפוס חייב להיות שחור על גבי לבן. גם נראה לי, לפי כמה דפים, שהגליל או הטנבור לא היה מכוון כהלכה בשעת ההדפסה, ולפיכך פעמים עמוד שבימינו הדפסה נאה ובלחץ טוב והצבע שחור על גבי לבן; ובשמאלו צבע אפור ואות שאינה שלימה. ויש שכך הדבר בקווי התיכון של עמוד, ונמצא העמוד שחור מזה ומזה ואפור בתווך (עיין עמוד ק"פ). ועוד יש שהגדישו בצבע (עמ' ר"כ) והאות מזוהמת וכבדה. השוא והצירה מתמזגים ומקשים על הקריאה. המפתח והקולופון הם דוגמא להדפסה מרושלת, אם גם סיי דורם גופו טוב. לעומת זאת משמחת את העין המוננו-מנטליות של האות והסדר הנאה — נראה לי כאילו ראשי העלים קטומים הרבה — בעמודים שנדפסו יפה (עמ' צ"ו), ודף כפול כזה לעתים הריתמוס שלו מלא טעם. חומר הכריכה גם ומלאכת הכריכה קלוקלת, אך ההתאמה של הטביעה בזהב עם צבע הבד, האות וה-פאכסימיל ומקומם בשטח טובים.

המעטפת של יעקב שטיינהרדט מעלתה שהיא נאה לתפקידה: למשוך את העין אל הספר כשהוא מוצג

תם ולא נשלם ספר האיליות והפח רחובות הנהר

חתימת ספרו של א.צ. גרינברג
כדוגמא לאותיות החדשות של פרנציסקה ברוך

חות באותו מאמר והם נדפסו בחרת חומה. ליד המאמר דוגמה אחת יחד עם חיתוכי עץ עדינים ששימשו דוגמה ל'משל הקדמוני' של ר' משה ן' צהולה באינקונב-בול מדפוס ברשה (Brescia), 1491; מתחתם אתה מוצא חיתוך-עץ שחור-לבן של מסרל, דוגמה כבדה המבט-לת את הציורים העדינים שלמעלה; ובצדו רישום-מכחול מאת גרופר שהבהיר מרובה בו על הכהה. אנדרלמוסיה.

פרק בפני עצמו הן הכתבות מתחת לציורים, כגון "עבודה במכבש יד בדפוס בודוני (!) אילוסטרציה של פראנס מאסרל" או מתחת לרישום של נר חרס יהודי מרומא, כתוב "מנורת-שיש" ובאותו עמוד: "דף מתוך טור אורח חיים. נדפס בבית הדפוס של משפחת (!) שונצינו באיטליה (!)". וכיוצא באלו, וכיוצא באלו. ודאי הייתי חוטא בשפתי אילו הייתי אומר שאין דברים נאים בכרכים אלה. הדפסתם נאה, ויש אפילו לזחות צבעוניים של יצירות אמנות. אולם פעמים דומה גם באלה היתה יד המקרה. שכן אין להבין, למה יש להדפיס כאן בצבעים (במאמר על יד איטליה) לוח מהודר, "שהוכן במיוחד בשביל האנציקלופדיה העבר-רית", ובו תמונתו של הצייר 'המפורסם' ארמאנדו ספנדיני: שלשה דורות. ועדיין אני מפקפק אם היה צורך להדפיס בצבעים את תפלת הערב Angelus של ג'ובני סגנטיני וליתן מתחתיה שם משובש — ד. ספנטיני' — של האמן גופו!

אעבור עכשיו לכמה ספרים אחרים ואפתח בספרי שירה.

אורי צבי גרינברג, רחובות הנהר, ספר האיליות והכה. הוצאת שוקן, ירושלים ותל-אביב תשי"א. שצ"ו עמודים. גודל 145/223 מ"מ. נדפס: בדפוס הארץ בע"מ תל-אביב, באותיות שהוכנו ע"י פרנ-ציסקה ברוך. המעטפת: יעקב שטיינהרדט. חיתוך עץ.

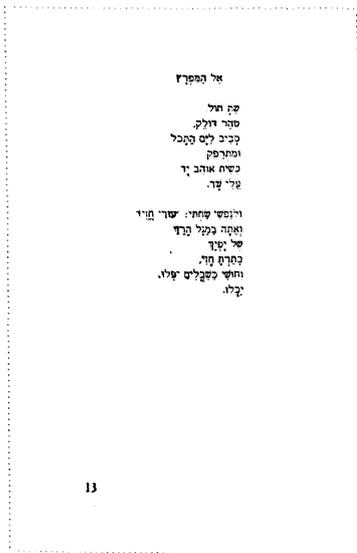
הכריכה: תכולה, טבועה זהב; במכסה העליון: פכ-סימיל של חתימת המשורר. בגב לאורכו: שם המ-חבר וספרו באות הספר ומתחתיו — סמל ההוצאה.

טוב לדעת שספר זה הוא השני במספרו — הראשון הוא ספרו של נשיא המדינה — שנדפס בכתב מיוחד, שכבר דנתי בו במקום אחר. לא הכל בכתב זה אחיד הוא, ויש בו מגרעות הטעונון תיקון בהחלט. ובשירים בולט הדבר במיוחד. אף על פי כן נראה לי, שהגב'

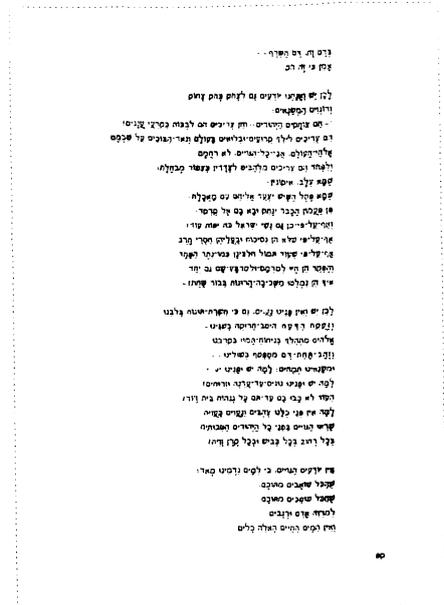
מחוספס, אבל לבן, עם אות פרנק־ריהל מנוקדת לפי כוחה של האות — כרגיל אין המדפיסים מדקדקים בכך. בגלל הקצרת האות ל' נראית האות רחבה יותר ומ' רובעת — ופרנק־ריהל היא כידוע אות לא 'מרובעת' כלל. כרעה של האות ק' מתאחדת בשורה עם הנקודות התלויות כגון שוא וקמץ, וגורמת לרושם של משקל טוב בשטח.

אחידות השורות ורחבן, ברוב השירים, גורמת גם היא לרושם הנעים. הספר שתואר לפני זה — ספר השירים של אורי צבי גרינברג — אין בו משקל זה, וכהבדל תכנון מתוכן הספר שלפנינו, כן גם הבדל צורתו.

תכנון מירשמו של הספר בטוב־טעם ובמידה. או־לם לא תמיד הולמים העמודים זה את זה. ביחוד כשה'מרובעים' באים עמוד מול חברו, ובראשו של כל מרובע אות סדורית ובראש השיר בכללו שם. לדוגמא: שער ששי — עמוד נאה, אשר סיפרת העי־מוד 108 עוד מוסיפה לו לוויית־חן לסגרו. העמוד שממולו, אפשר והיה נענה לו, אילו המרובע ה' היה עומד בדיוק מול א', ו' — מול ב' וכן הלאה. השם הכולל 'שער ששי' היה עומד לבדו, אבל מנוחת העי־מודים לא היתה מופרעת. במקום זה אין לשים לב לחוק של עמודים חופים — שהרי בשירה דבר זה אינו ניתן כלל. כך ממש הדבר גם בעמודים 46-47 ובא־חריים.

עמוד מתוך הספר שעות ודור לא־לי־שטראוס (1/3)

עמוד מתוך הספר רחובות הנהר לא־צ. גרינברג (1/3)

בחלון ראווה. אבל כוחה הקומפוזיציוני, והחלוקה של השחור והלבן — אף אם גווני השטח מרובים — הם הפעם למטה מיכולתו הגדולה של שטיינהרדט, שחיי־תוכי־העץ שלו מעולים בכל מקום. דרך אגב, בדש המעטפת סומן כי "תהריט המעטפה" וכו'. השם תהריט מסמן טכניקה אחרת, שאינה נעשית על־גבי העץ, כי אם על־גבי הנחושת. ואני מעיר על כך, הואיל והמור־נחים בתחומים אלה מאוד משובשים אצלנו, והבלבול שבהם סופו שהוא מכשיל רבים. הנה, למשל, באנציק־לופדיה העברית בערך אוניברסיטה, כרך א' עמ' 927, נאמר מתחת לחיתוך עץ — "פיתוח נחושת מימי הביני־נים" והרי בימי הבינים אין מכירים — לא את פי־תוח־הנחושת, ואף לא את חיתוך־העץ!

אריה לודביג שטראוס. שעות ודור. שירים. מוסד ביאליק ירושלים. הוצאת הספרים של הסוכנות היהודית לארץ־ישראל. נדפס בדפוס השילוח ירו־שלים. הגודל: 135/215 מ"מ. האות: פרנק־ריהל — 10 נקודות. הכריכה: נייר אנגר אפור־ירוק. הציור: ריפרודוקציה של ציור־מים עץ בשלכת עלי גבעה — מאת עמנואל גראו.

זהו סוג הספר שאין תואר אחר לו מאשר — נחמד לעין. הכריכה, סדר־העמודים הבהיר על גבי נייר

לדעתי ניטלה האינטימיות מן הספר בשל כריכתו, שרצונה להיות תמונה: מראה נוף בעל הלך-רוח, ומ-עטפת כאחת, המשווה לספר במראה ראשון אופי של רומאן. מכל מקום מבחינה טיפוגראפית אפשר לאהוב ספר זה.

ק. א. ברתיני. מליל עד בקר. שירים ובלדות. הוצ' את מ. ניומן, תל-אביב תשי"א. דפוס 'תרבות' תל-אביב. האות פרנק-ריהל 8 נקודות. נייר: אופסט כתום. גודל: 135/195 מ"מ. הכריכה חצי-בד. מעטפת.

זהו ספר ה'מו"לים' הטיפוסי ביותר אצלנו. ללא טי-פול, ללא חיבה. הכל יש בספר: מעטפת באתיות גדולות ובשני גוונים, כריכה שמבחינת המלאכה טובה היא (לפי התנאים שבארץ: שאין קרטון חלק, וה-קרטון מתוצרת הארץ יש בו 'טרשים'), הנייר מצו-יין ומאיר עינים. אינו חסר אף דף הגנה. אך ההדפסה, סדר-הפצים, מקומם בשטח העמוד, מספרי העמודים, הטביעה על הכריכה — הכל ללא מחשבה מראש, ללא פרצוף-פנים, ללא השתדלות, או התאמצות כלשהי, לשוות לספר צורה נאה.

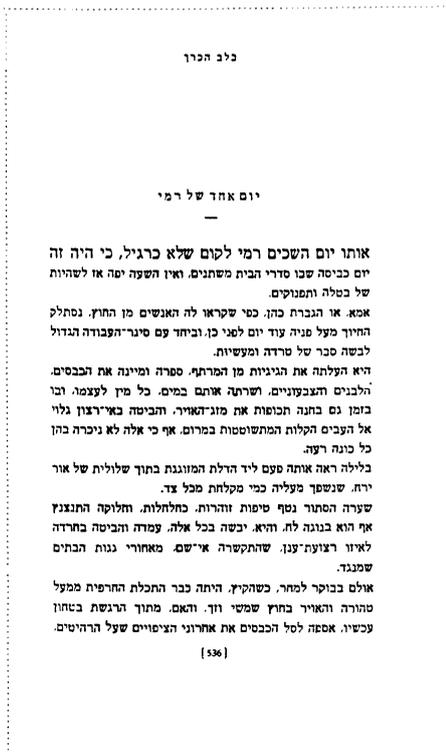
אתה פותח את הספר, ולעיניך מזדקר כתם והוא קלישה מחוק של סמל ההוצאה והחזית היא שקובעת את פרצופו של הבית. השער עצמו אינו באמצע (הב-דל של ס"מ ומעלה בין השולים הפנימיים לחיצוניים). שם מקום ההוצאה ניתן בראשי תיבות: ת"א. מימי לא ראיתי ספר שבו שם העיר יינתן, ללא כוונה מיו-חדת, בראשי-תיבות. וכך גם הדפים. ההדפסה בחרת שחורה, שחורה מאוד, אך האותיות 'המסכנות' אינן נראות יפה לעין.

שם המחבר נלחץ על הכריכה ולא נדפס. האותיות למ"ד כפופות ראשיתן מחמת התיאוריה המשונה, שאות עברית אסור לה לצאת מגדרה, משורתה. הגויים אינם חוששים לכך, וגם להם אותיות שקצותיהן עולות ויור-דות, ואפילו מיוסקלין יש להם.

המעטפת נדפסה באות כחולה על גבי רקע של סגול עדין. הרכב האותיות המשונה של סת"ם עם אותיות בארבאריות ומוגזמות בגודלן, מרושמות לשם הספר 'מליל עד בקר' בשלש שורות, שאינך יודע מה סגנון ומה טעמן. וכל זה נלחץ כלפי מטה, בעוד שלמעלה ניתן חלל גדול ללא צורך, ואפילו קו ההכוונה נדפס בו — קו שמן ועבה.

דבורה בארון. פרשיות. סיפורים מקובצים. מוסד ביאליק, ירושלים תשי"א. דפוס השילוח ירושלים. 566 עמודים. גודל: 115/190 מ"מ. הכריכה: חצי בד. טביעת זהב על גבי רקע חום. מעטפת: ציורה בידי מירון סימה. אותיותה בידי אליהו פרייס. השער, בשני צבעים: שחור ואדום. דף חזות: פורטרט עם פכסימיל.

כשאתה פושט את הספר ממעילו החיצון — מן המע-טפת — נגרמת לך קורת-רוח, כי אכן ספר שצורה תרבותית לו לפניך. כן הכריכה, וכן פנים הספר — שקולים ומדודים. ההדפסה מעל סדר-שורות — היא על טהרת הטיפוגראפיה הרצינית. יש כאן השתדלות לתת לעמוד צורה נאה, שלוה. גם כותרת העמוד וגם מספר העמוד הקבוע בסוגר, וניצב באמצע העמוד — משרים עליך שלוה זו הדרושה לקריאת ספר בלטרסי-טי מסוג זה. אם יש הפרעה כלשהי בדף, — הרי היא בכך, שהמקפים הארוכים הם שלא לפי המידה ואינם קבועים בקו אחד עם גגות-האות. כמות שהם — מפ-ריעים הם לשלימות הסדר, העמוד; מרסקים את הא-

עמוד מתוך הספר פרשיות לדבורה בארון (1/2)

יצחק גרינבוים. דור במבחן. בהוצאת הנהלת ההסדרות הציונית ומוסד ביאליק. תש"ד. נדפס בדפוס 'הפועל הצעיר'. תל-אביב. 352 עמודים. הגודל: 154/225 מ"מ. המעטפת: איתמר דוד.

ספר שלא נהגו בו סלסול, כשם שמחברו אינו נוהג סלסול בעצמו. וכמו שדברי המחבר נאמרו בשפה ברורה, כך נדפס הספר בצורה ברורה, שימושית, עניינית, ללא הידור מיותר — אך בהדפסה הגונה, באות ברורה על-גבי נייר לבן וממורק, נייר 'אילוסטרציון'. ההדפסה נקייה ואף סדר-הפצים ברור וענייני. הייתי אומר, נקטו בסגנון משרדי ומעשי, אבל לא ניטלה ממנו הנאתו, ומראהו מלא חיות וערות. גם הכריכה, כולה בד תכלת, בגבה שם המחבר והספר בכתב המלך לאורך, ובמכסה לפנינו סמל מוסד ביאליק בין שני מעגלים — טבועים בזהב — גם הכריכה יש בה מאותה העניינות וריחה.

המעטפה של איתמר דוד יש לה ודאי משמעות סמלית טובה: שמים רמים תכולים היורדים ומתבהרים באופק, ומתחתם — פס חום — אדמה כביכול — בו שם ההוצאה בלבן. שם הספר בלבן על רקע שמי-התכלת באותיות גמלוניות — אינו מגיד לי הרבה. שם המחבר בתכלת על רקע בהיר — שקול יותר.

משה דוד קאסוטו. האלה ענת. שירי עלילה כנעניים מתקופת האבות. מוסד ביאליק בהשתתפות ועד הלשון העברית. ירושלים תשי"א (שער אנגלי בע' 112). נדפס בדפוס הממשלה בירושלים. 112 עמודים + דף חזות 4 + לוחות. הגודל: 215/275 מ"מ. המעטפת: עלי יערי.

שמחה היא לעלעל בדפי ספר זה — ואף קשה להינזר מן הקריאה בו. אף בשעה שאתה רוצה רק לנתח את צורתו הטיפוגראפית ואת תכנון מירשמו. תפקיד קשה היה זה למתכנן, והוא יצא בשלום בשוותו לספר אר-כיאוולוגי-בלשני צורה אמנותית נאה.

רובו של הטכסט, שנדפס על גבי שטח שקול יפה כנגד שולי הדפים, סודר באות פרנק-ריהל בת 10 נקודות; בעוד האות לראשים, להסברים וכדומה היא בת 8 נקודות וההערות — 7 נקודות. הטכסטים מהלוחות הובאו באות של 10 נקודות — מימין המקור ללא ניקוד; ומשמאלו בניקוד — וצריך אני לאמור שצורה זו אינה פוגמת ביפי הספר. הנייר מאיר עינים וכן ההדפסה עצמה. הלוחות והציורים שובצו יפה בספר.

חידות. ואיני יודע אם לא ראוי לשים מקף קצר ודק יותר, ואם הוא חייב להישאר מחמת המציאות הטיפוגראפית בתווך? מכל מקום — מזמן לא ראיתי ספר עברי בלטרסטי שדפיו זוהרים ואחידים כל כך מבחינת ההדפסה. הגוון של החרת שמור מדף ראשון ועד אחרון — ואל יהי דבר זה קל בעיניך!

אם יש לי משהו לאמר כנגד הצורה, הרי זו השורה באותיות גדולות שבה מתחיל כל סיפור והמפריעה לקריאה הגיונית. ומעולם לא ידעתי לשם מה באה שורה יוצאת דופן זו בראשית דף, גם כשהיתה בספרים הלועזיים בראשית המאה שלנו, בהשפעת ויליאם מוריס; וכשחזרו והעלו אותה בספרי שטיבל שנדפסו בליפסיאה, או בספרי שוקן. היפה אינו עניין תלוש מהגיון ומשימושיות — ואין שימושיות של שורה מזדקרת זו ויופיה נהירים לי. והנה אירע, שבשני הסיפורים הקטנים 'בעול' (544) ו'כעלה נידף' (546) נעדרת השורה המתבלטת משום-מה — אני משער מחמת שיכחה — והרי זה מרענן ממש את מראה העמודים האלה.

לא אדע את טעמו של הקו האדום המסולסל הארוך, ללא צורך וללא חוק, מתחת לשם המחברת. כשם שאיני גורס את הסמל הכבד והגדול ללא פרופורציה במקום זה ושנדפס בחרת אדומה. כן לא אדע לשם מה הוא הכוכב — כגוף זר — להפריד בין מוסד ביאליק ובין ירושלים בשורה התחתונה. הביבליוגרף ירעם על האהראי להדפסה, שהחסיר את שנת הדפוס ושאין אתה מגלה אותה אלא בהקדמתו של אשר ברש! אם יש לאמר את כל השבח לספר על צורתו, הרי צר לי שאיני יכול לצרף לשבח זה את המעטפת, ששניים עסקו בה. הצייר מירון סימה רצה להביא את כל תוכנו של הספר על גבי המעטפת: העיירה שבגולה, יפו, עיר המזרח, תל-אביב, בקיצור: הנוף של דבורה בארון; ולא הסתפק בכך במכסה הספר, אלא דחק וצמצם כל אלה 'בקיצור נמרץ' גם בגבו. על רקע שמים תכולים ועננות לבנות הנשקפים מתוך קיר חום, שנפרץ כביכול, 'מתאר' סימה את האפותי-אווה של הספר, והכותבן פרייס, בא 'לפרוץ' בתוך חומה זו 'אריג' של שתי וערב באות. לא אבין טעמה של מעטפת זו. 'מעטפת דינה כדין הפלאקאט — והפלאקאט חייב להיות הספר לאלה שאין להם פנאי להתעכב לקריאה', אמר קסאנדר, וכך חייב המצייר לתאר, ולא ריבוי זה שהיה לערבויה שאין משמעותה ברורה.

אות. הספר הוא אחד מכמה וכמה ספרים של 'הספרייה לידיעת ארץ ישראל' ואשר לקביעת צורת סידרתה הראשונה הייתי אני האחראי. לספר הראשון שבסדרה ההיא — ספרי על 'מטבעות היהודים' — נתתי תבנית כמעט מרובעת. ייתכן שצורה זו אינה הולמת לספרי הספרייה כיום; אבל מכל מקום הכרח לקבוע לספרייה זו פרצוף אחד. ואם אין זכרוני מטעני אין בה שני ספרים שיהיו דומים זה לזה.

העקיבות שבמירשמו של ספר זה הידרה גם תוכו. חלוקת הפרקים, הכותרות הראשיות וכותרות העזר, כותרות העמודים, שולי-הספר — הכל עשוי על טהרת הגוי הטיפוגרפי והשימושי. אף משבח אני את השורות הסתומות הנותנות לעמוד פרצוף אחד. שהרי השורות הפתוחות הן פרי המסורת מראשית ימי הדפוס, כשרצו לצייר את המיוסקלין בשורה חדשה; דבר שאין אנו נזקקים לו בימינו, ומה גם בכתב העברי. לצערי איני יכול לאמור, שההדפסה עצמה עשויה בעקיבות. הלוחות נדפסו כדבעי. לעתים הפרופורציה

של הקלישה אינה בהתאמה לספר. אך אין זו אשמתו של המדפיס. ואילו בהדפסת הטכסט אין למבוא אחידות כל עיקר. מהי הסיבה, שפעמים רבות רואים את הגליון האחרון של הספר, ופעמים גם את הגליון הראשון, כשהדפסתו אינה מדוקדקת, ולפעמים אף מלוכלכת ולא מטופחת? האם כל כך חפזו לראות את הספר יוצא לאור עולם?

הכריכה הגונה וטובה. הגב טבוע זהב ובאגף העליון יון טביעה אטומה של סמל המו"ל.

במעטפה שהיא כשלעצמה נאה בגלל המפה באפור, ובגלל מסגרתה הכפולה, רשמה עלי יערי את האות שנדפסה באדום. האות נראית לי הפעם אשינה מדי, כאילו מדגם לאות-דפוס שיש לצקת אותה. והרי עלי יערי יודעת יפה כתב מהו. איני גורס את מעשה-המו"ל — ההארכה הטיפוגראפית של המעטפת על ידי תוספת סרט-של-רשת אפור ועליו הדפסה באות-סדר פרנק-ריהל 10 — תוספת על תוכן הספר. משום שהיא יתירה הריהי חסירה.

